

jeziku »Kolo«, Zagreb, 4/1968, 225—252; Spomeni Hrv. glazb. prošlosti I svezak, 1970, 1—36; na francuskom jeziku La musique croate du XVI siècle (Acta scientifica, Bydgoszcz (Poljska), 1969, 79—126). Posebnu pažnju njegovih muzikoloških istraživanja privlače i glazbeni elementi u djelima hrvatskih pisaca i pjesnika, odnosno odjek koji su u hrvatskoj glazbi imali važniji događaji u povijesti Hrvatske (*Ivan Mažuranić i glazba*, »Kolo«, Zagreb, 9—10/1965, 582—587; *Marin Držić i glazba*, »Zbornik radova o Marinu Držiću«, Zagreb, 1969, 207—217; gore napomenuti Napjevi iz Hektorovićeve Ribanja...; *Glazbeni elementi u Planinama P. Zoranića*, »Zadarska revija«, Zadar, 5/1969, 517—522; *Preradović i glazba*, o P. Preradoviću danas — Zbornik — Zagreb, 1970, 47—55; *Prilog Ivana Kukuljevića — Sakcinskog tonskoj umjetnosti*, (u ovom broju »Sv. Cecilije«, str. ...; *Glazbena umjetnost u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda*, »Kolo«, Zagreb, 8—10/1966, 303—320; *Odjek bitke kod Sigeta u hrvatskoj glazbi*, »Kolo«, Zagreb, 9/1967, 166—170; *Odjek Zrinsko-Frankopanske tragedije u glazbenoj umjetnosti*, u tisku). Kritički je priredio za tisak izbor djela V. Lisinskog (7 svezaka), a posljednjih godina u nizu *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti* (ovu je ediciju na njegov poticaj pokrenulo Društvo hrvatskih skladatelja) priredio je 3 sveska: *Hrvatski skladatelji XVI st.* (Bosanac, Motovunjanin, Patricij, Skjavetić) 17., *Iz renesanse u barok* (djela Skjavetića, Cecchinija, Grgičevića, Šibenčanina i Ivančića), 1971; *17 frottola A. Motovunjanina* (u tisku). U tisku je također zbirka muzikoloških radova: *Tragom hrvatske glazbene baštine*.

Usporedno s muzikološkim radom djelovao je i kao glazbeni kritičar (»Vjesnik«, 1953—1955, »Književna tribina«, 1959—1960) a surađivao je i u »Telegramu« 1969—1970. Sada je suradnik Groveovog glazbenog leksikona (»Grove's Dictionary of Music and Musicians« — London) za neke jedinice iz hrvatske glazbe.

Značajnu djelatnost razvio je i na odgojnom području kao profesor, pisac (autor i suautor) udžbenika za općeobrazovne škole, odnosno kao skladatelj skladbi za nastavu najmlađih (*Male forme za male ruke*). U odboru za glazbenu kulturu Prosvjetnog savjeta Hrvatske rukovodi Komisijom za glazbeno stvaralaštvo i izdavačku djelatnost. Vrlo je aktivan član Društva hrvatskih skladatelja kao bivši urednik *Biltena* društva, skladatelj i organizator. Za organizaciju i provedbu proslave 150-obljetnice rođenja V. Lisinskog dobio je nagradu, prvi iz fonda »Vatroslav Lisinski« (ovu nagradu osnovalo je Udruženje kompozitora Hrvatske 1970. g.).

Mnogobrojne nagrade i pohvalne kritike koje su uslijedile kao odgovor na njegov dosadašnji skladateljski, muzikološki i organizatorski rad, znak su vrijednosti njegovih dostignuća. Čestitajući mu, želimo da i nadalje bogati našu skladateljsku literaturu, te da našoj (i svjetskoj) javnosti rasvijetli dosad nepoznata poglavlja iz povijesti glazbene kulture hrvatskog naroda.

Izak Špralja

LOVRO ŽUPANOVIĆ

Prilog Ivana Kukuljevića - Sakcinskoga glazbenoj umjetnosti

U svestranoj, upravo enciklopedijskoj 50—godišnjoj djelatnosti IVANA KUKULJEVIĆA — SAKCINSKOGA — koja je svojom zahuktalom raznolikošću uspješno popunjavala mnoge praznine u hrvatskoj političkoj i kulturnoj znanstvenosti njegova vremena — i glazbena je umjetnost našla svoje mjesto. Ta u prvi mah pomalo čudna tvrdnja gubi na osebnosti kad se uzme u obzir da se temelji kako na urođenom Kukuljevićevu smislu za glazbu tako i na rezultatima razumljive i logične znatiželje znanstvenika, tijekom vremena produbljavane u zavidnoj mjeri. I dok je onaj prvi izvor njegova afiniteta za umjetnost o kojoj je riječ ostao na razini spontanosti, drugi je poprimio

razmjere što i danas ne samo da zaslužuju naše priznanje nego su i obavezno infiltrirani u sve priloge u kojima se razmatra razvoj hrvatske odnosno južnoslavenske glazbe. Nekako na sredini stoje Kukuljevićevo književno stvaralaštvo i jedno opsežno Demetrovo pismo njemu. Stihovima bilo u svojim pjesmama bilo u dramama Kukuljević je umio privlačiti pozornost i naših skladatelja iz prošlog stoljeća te su ih oni uglazbljivali, dajući im tako novu izražajnu dimenziju i — ovo se tiče Lisinskoga — šireći im popularnost i izvan granica tadašnje Hrvatske. Demetrovo, pak, pismo — upućeno Kukuljeviću nakon privatne (komorne) izvedbe odabranih ulomaka iz *Porina* Lisinskoga — dokaz je određene glazbene kulture adresanta, bez koje ne bi postiglo učinak koji mu je pošiljalac bio namijenio. Ono je, možda, i najprikladnije da njime započnemo razmatranje naše teme.

* Ovim dosad neobjavljenim tekstom potpisani je kao referent sudjelovao na Znanstvenom savjetovanju koje je, o 80. obljetnici K. smrti, bilo održano u Varaždinu (25. 10.) i Zagrebu (27—28. 10.) 1969. godine.

1. Pisano 4. kolovoza 1867. god. iz Zagreba, ono u ulomcima — zanimljivim za našu temu — glasi:

»... Oba ova gospodina (misli na dirigente Jahna i Müllera, op. L. Ž.) slušao sam više puta hvaliti to djelo (*Porina*, op. p.) na upravo izvanredan način. Oni nisu mogli dosta načuditi se pravilnosti sloga, koji s početka sve do kraja tog ogromnog djela vlada u riedkoj čistoći, zatim muzikalnim kombinacijama, na izvoran način prepletenim, razvijenim i razriješnim uprav majstorski, što svjedoči o dubokoj vještini kompozitorovoj, i napokon neobičnoj živahnosti i sili novih muzikalnih efekata, kao i punoj, jednoj instrumentaciji i neporočnom estetičkom ukusu, koji prodire kako iz cielosti tako iz svake pojedinosti toga, po njihovu mnijenju uprav veličanstvenoga djela, koje bez laskanja zaslužuje, kao što se oba ova izkusna meštra jednoglasno izraziše, da se usporedi s najboljimi proizvodima ove vste novijega vremena.«

»... Ti znaš, da sam ja vazda više držao do duha, nego lj do forme i da se s toga uzroka koji-put ne slažem sa sudom ni najglasovitijih muzikalnih vještaka, jer je njima muzikalna forma većinom sve, i kad nađu, da je koje djelo po pravilima njihove umjetnosti strogo pisano i k tomu ih isto zateče kojom neobičnom, vješto izvedenom kombinacijom, odmah su pripravni proglasiti ga umotvorom, ne gledajući na to, da li u njem tinja ona božanstvena iskra, bez koje i najpravilnije djelo nije nego mrtvo truplo liepa oblika, koje može zanimati samo anatele. Kojemu djelu manjka ta iskra, koje ne odgovara namjerama pjesnika, na tekstu od kojega se osniva, koje nije kadro i nemuzikalnoga slušaoca uzplamtiti, uzhititi, preniet i ga posredstvom razgrijane fantazije u vrh zemne krugove i opojiti ga rajskom razkoši, takvo djelo, bilo baš uzor i muzikalne školastike, koja — budući djelo ljudskog umovanja i tako ne može biti neoboriva — nije nikad imalo mog odobrenja; što više, vazda sam mu predstavljao baš i djela s očevitim muzikalnim nedostacima, da manama, ako su samo disala poezijom, ako je iz njih sievao samo onaj božanstveni plamen, koji je jedini kadar ogrijati srce slušaoca i učiniti, da mu se duh na časove otrese tjelesnih spona, koje ga vuku u prah prostote i živinstva.«

»... Svi smo bili ganuti, svi uzhićeni... (izvedbom kod Štrige, op. L. Ž.). Potanka karakteristika, narodan, uprav slavenski izraz i divan poetični uzlet, sve to našao sam u tolikoj mjeri, da se upravo ponosim, što mi je sreća pala u dio, da sam mojim stihovima dao povoda tolikom umotvoru!

Da ti je bilo čuti zbor divljačkih, obiestnih Franka, što ti se ori, rek bi, kao da se gore ruše, a kolika žudnja, koliko čeznuće leži u tužecim zvukovima Hrvata za slobodom, kolika strahovita sila krije se opet protiv svojim mučiteljima! Što da ti kažem o veličanstvenoj Porinovoj ariji; 'O sladka slobodo!' ili o arijama Irmengarde i Zorke? — — To se opisat ne može, to se mora čuti! A sve ti se čini tako poznato, kao da si te čarobne glasove čuo još u kolievci ili prohađajući se po hrvatskim gorama... nu tu je samo sve ljepše, sve uznositije, sve potencirano, sve očišćeno, nekim nedokučivim vilinskim čarom odjeveno, kojemu ne može ti srce odoljeti. To je prava glasba, glasba hrvatska, glasba slavenska.«

»... Ako je ova muzika na nas učinila tolik utisak već uz pratnju jednostručnoga fortepiana bez svake pripomoći teatralne zaszene, kako bi morala stopram djelovati, da se izvede u kazalištu sudjelovanjem velikog orkestra, mnogoglasnih zborova, čarobnije mimične predstave, velikoliepnosti dekoracija, slikovitosti naših narodnih odjeća i pozorišne razsvjete.«¹

Bilo je potrebno zadržati se nešto duže na tom pismu, jer je iz odabranih ulomaka vidljivo da se Demeter nije ustručavao stručnim i preciznim glazbenim formulacijama izraziti svoj doživljaj onoga što je čuo. A bio je i te kako zainteresiran za glazbenu dopunu svog prerano umrlog prijatelja: ta on sam, Demeter, napisao mu je libreto za to njegovo drugo glazbeno-scensko djelo. Formulacije što ih je upotrebljavao u pismu Kukuljeviću očito su — uz ostalo — plod kako intezivnog Demetrova rada u kazalištu tako pisanja libreta za Lisinskoga, ali su napisane sa sigurnošću da će ih adresant sasvim dobro shvatiti. I to je ta odskočna daska koja nam je bila potrebna da proniknemo u srž problematike, vezane uz našu temu. Nakon ovoga bit će lakše pratiti nastavak izlaganja — dapače, Kukuljevićevi prilozi glazbenoj umjetnosti činit će se logični i nužni.

2. U središtu naše pozornosti stoji izuzetan SLOVNIK UMJETNIKAH JUGOSLAVENSKIH, ta jedinstvena publikacija koja je — uz nešto mlađi nedovršeni rukopisni *Biografski i muzikografski slovník* Fr. Ks. Kuhača — dugo vremena predstavljala isključivo vrlo obavještenja o našim starijim glazbenicima.² Kukuljevićevo djelo, na žalost isto tako nedovršeno, nije — dakako — isključivo glazbene naravi; ono je na svoj način enciklopedijsko, jer obuhvaća i umjetnike s ostalih područja ljudskog stvaralaštva. Impozantno je u svojoj sveobuhvatnosti, u kojoj se — međutim — vrlo jasno osjeća nedvojbeni Kukuljevićev afinitet posebno za slikovne umjetnosti. Glazbena je komponenta u nešto podložnijem položaju, ali i onolika kolika jest, neobično je dragocjena jer nam po prvi put iznosi imena nekih posebice hrvatskih glazbenika koji su — sticajem naših povijesnih neprilika — bili prisiljeni djelovati u tuđini. Mar Kukuljevićev ispabirčio ih je iz evropskih glazbenih leksikona³ ili drugih sličnih publikacija⁴ onoga odnosno ranijeg vremena, i mnoge opet — makar i za svoje vrijeme samo nominalno⁵ — vratio domovini, iz koje su potekli i kojoj su slavu pronosili diljem Evrope.

Evo najprije tih glazbenika po stoljećima i u grafiji kojom ih je Kukuljević zabilježio. Navođenje obuhvaća samo značajnija imena, dok ona sasvim usputnog karaktera i povijesno-geografski neprihvatljiva⁶ ostavlja po strani.

XV. stoljeće: Mihajlo Bogotić

XVI. stoljeće: Andrija Anticho ili Antiquo, Benko Babić, Sekundo Brunjolić, Jakov Gallus, Pavao Skalić

XVII. stoljeće: P. N. Dolar, Franjo Gućetić, Bonavertura Holjar, Vimko Jelić, Izak Poschius

XVIII. stoljeće: Julio Bajamontić, Ivan Fedrigolli, Simun Grahovar, Ivan Janiček, Ivan Jarnović, Franjo Križman, Petar Nakić

XIX. stoljeće: Franjo X. Čačković Vrhovinski, Julio Epštajn, Janko Heillinger, Vjekoslav Karas, Vatroslav Lisinski, Kornelio Stanković

Izlazi da je Kukuljević — do otprilike zadnje trećine slova S — dokle je bio došao — evidentni-

rao, a ponegdje i opširnije prikazao 24 glazbenika, od toga 18 Hrvata, 5 Slovenaca i 1 Srbina. Najviše ih je skladatelja (18), ali se među njima nalaze 5 graditelja orgulja i 1 »drvorezac«⁷ kao i slikar Karas. Opširnije je, dakako, prikazao svoje suvremenike, ali i Motovunjanina, Gallusa, Grahovara (bio je i sitnoslikar!) i Nakića. Najopsežnije je, ipak obradio svog dobrog prijatelja Lisinskoga, ali — začudo — prilično nepotpuno i nepouzđano. Ostale je sveo na zapise marginalnog karaktera. Jedan takav marginalni zapis, onaj o M. Bogetiću, valja — međutim — posebno izdvojiti: on s citatom »Hic Bogothitii Fratres cum Parente jacent... Michael vero Musicus egregius perpetuum vectigal Sacerd. sacra facturo legavit.«⁸ predstavlja zasad jedini glas o tom našem glazbeniku iz druge polovice XV. stoljeća te ujedno otvara mogućnost bar najosnovnijoj pretpostavci o počecima hrvatske umjetničke glazbe nekoliko desetljeća ranije nego što se to danas može dokumentirano tvrditi.

Izneseni podaci su sasvim bona fide preuzimani iz leksikona spomenutih autora, pa im je pouzdanost određena kriterijem vremena u kojem su nastali, odnosno znanstvenom razinom izvora iz kojeg su preuzeti. Mnogi od njih otada pa do danas dorečeni su u potpunosti⁹ ili bar nešto detaljnije,⁹ ali neki — onakvi kako ih je Kukuljević naveo — predstavljaju još uvijek jedini glas o izvjesnom glazbeniku.¹⁰ Podatke o Skaliću sam je Kukuljević razradio i 1875. god. objavio u obliku oveće studije.

Razmatranje tih podataka neka bude dopunjeno primjedbom o Kukuljevićevoj grafiji prezimena nekih glazbenika. U očitoj želji da ih i s te strane učini »jugoslavenskim«¹¹ umjetnicima, on je ponegdje talijanskom predlošku dodavao naše karakteristično »-ić.«¹¹ Naša glazbena historiografija nije usvojila tu njegovu dobronamjernost, uostalom tipičnu i za neke druge naše kulturne radnike njegovoga vremena.

Važnost glazbenog dijela SLOVNIKA sasvim je ispravno uočio i ocijenio tada mladi Kuhač. Tražeći 1868. god. iz Osijeka od njegova autora dozvolu da mu posveti svoje *Kolo* za glasovir, on mu je napisao:¹²

»U vašem djelu 'Slovník umjetnikah jugoslavenskih' nište Vi samo život domorodnih sinovah opisali, već ste tim narodnoj umjetnosti upravo put prokrčili. Bez onih argumenta koje Vi u prevriednom dijelu Vašem o obstanku jugoslavenskih glasbenih djela donosite, bilo bi skoro nemoguće o jugoslavenskoj glasbenoj umjetnosti osobito inostrani sviet osvjedočiti, pošto bi čovjek inače morao Lisinskoga ili koga drugoga početkom našega novoga umjetničkog života naznačiti. ... Vi ste velikim trudom i velikim požrtvovanjem sabrali i uredili materijal za poviest umjetnosti Jugoslavenske. Vi ste glasbeniku i slikaru stazu pokazali, kojom valja poći...«¹³

Kuhač nije pretjerao: danas je jasno da je Kukuljević naročito počecima hrvatske umjetničke glazbe (pa i kasnijim razdobljima) prvi u nas dao makar i ponešto tanke ali i mjestimično i jedine moguće temelje. Što su oni u ponekom slučaju takvi ostali sve do danas — to izlazi iz okvira ovog razmatranja.

Odgovarajući Kuhaču na spomenuto pismo, Kukuljević je između ostaloga napisao i ovo:

»Vaše pismo iz kojega sam razabrali mogao ne samo Vaše žarko rodoljublje nego i liepo poznavanje i cienjenje narodne slavjanske umjetnosti, zateklo me je bolestna na tielu, a i bolna na duši radi sadašnjih okolnostih i stanja naroda našega, tim ugodniji bijaše mi melem sadržaj Vašega pisma, prvo stoga: što se osvjedočih, da barem kod mlađih ljudih u Slavoniji imade stalne i oduševljene volje za duševnim napredkom našega u svakom smislu nesretnoga naroda; a drugo s toga, što ste se Vi, koji me nikad nevidjeste, niti me poznavate poblize, sjetili mene živoga pokojnika, koji u samoći i zabiti poslie vele burnih godinah boravim dane svoje sadašnje sa slutnjom, da ih neću više veoma mnogo nabrojiti. Vi želite dakle Vaše upravo narodno kolo, u kojem ima mnogo upravo dražestnih motivah i uprav iz svega naroda slavjanskoga uzetih veoma ljubkih napjevah sbilja posvetiti momu imenu? Bojim se, da Vam hoće to liepi Vaš posao na zlo krenuti, jer novo živo djelo resit htjeti sa *ostarjelim polumrtvim* imenom nije zgodno, a ni koristno u sadašnji dan; s toga bi Vam ja svjetovao, da resite Vaše žive i živahne umotvorine sa živimi imeni, na koje narod još nije zaboravio, pa ćete i Vašu svrhu glede razprostranjenja Vaših umotvorinah prije postići, a i korist narodu mnogo veću pružiti.«¹⁴

Premda je očito da se ti reci temelje na stvarnim činjenicama, ipak je Kukuljević izbjegavanjem spominjanja osnovne misli Kuhačeva pisma pokazao suviše veliku mjeru skromnosti. Jasno je, naime, da je na glazbenom području mogao komunicirati i na većoj razini. Dokaz takvoj tvrdnji predstavlja citirano Demetrovo pismo. U općoj Kukuljevićevoj naobrazbi glazbena je kultura, dakle, predstavljala znatan dio, koji se s ostalim stapao u cjelinu imponirajućeg razmjera. Glazbeni dio SLOVNIKA — uz Demetrovo pismo — to pokazuje u najboljoj mjeri.

3. Ocijenjujući ga kao pjesnika i dramatičara, A. Barac je u svojoj *Književnosti ilirizma* napisao kako mu se u radovima s tog područja »opažaju i početništvo i neizgrađenost«¹⁵ te da »umjetnička vrijednost Kukuljevićevih književnih radova nije u srazmjeru s njegovom plodnošću.«¹⁵ Možda su to isto — bar koliko je danas bilo moguće istražiti — osjetili i hrvatski skladatelji i njegova i nešto kasnijeg vremena. Svega su petorica prišla s pobudom da nekim od tih radova dadu i tonsku dimenziju — a ti prilozi, uz izuzetak Lisinskoga, danas s pravom pripadaju isključivo arhivskom materijalu. Nevolja je, naime, bila u tome, da su trojica bili stvaraoci skromnog kreativnog dometa, a da je Zajčeva skladba ostala nedostupna javnosti.

Prvi mu je pristupio Ferdo Wiesner—Livadić, kada je — vjerojatno animiran od Demetra — zajedno s Wilhelmom Weissom napisao scensku glazbu za *Jurana i Sofiju*. Da stvar bude jasnija, valja reći da je Livadić napisao pjesme i solo-popijevke, a Weiss je skladao uvertiru i ostalu scensku glazbu te ujedno instrumentirao i Livadićev dio.¹⁶ »Danica ilirska«¹⁶ reagirala je na glazbeni dio predstave ovako: »Muzika koju su k toj igri naši verli domorodac g. Wisner iz Samobora i g. Weiss, sudan našega orkestra sastavili, dopala se budući je cilju sasga suglasna.«¹⁷

Otada je, možda, i počelo Livadićevo zanimanje za poeziju Ivana Kukuljevića-Sakcinskoga, i očitovao se u priličnom broju: osam je pjesnikovih pjesama on pretvorio u solo-popijevke,¹⁸ dok je *Molitvu hrvatskih rodoljuba* skladao za mješoviti

zbor. Kad se ovom popisu doda *Prelja* iz drame *Poraz Mongoloh*, izlazi da je Livadić tonski dopunio najviše Kukuljevićevih radova. Na žalost, vrijednost tih skladbi — uključivši i sačuvanu scensku glazbu za *Jurana i Sofiju* — ne prelazi okvire osrednjosti. To je i razlog da nijedna od njih — a neke su svojevremeno bile i objavljive — nije postala iole poznatija.

Kad se još navede da su Vj. Karas i I. Padovec napisali po jedan rad,¹⁹ a I. Zajc dvije skladbe²⁰ — onda nam za razmatranje ovog dijela teme preostaje još samo V. Lisinski. On je i najznačajniji, i na nj se — kako je u uvodu rečeno — odnosi tvrdnja o širenju popularnosti Kukuljevićevih stihova i izvan granica tadašnje Hrvatske.

Na pjesnikove stihove Lisinski je skladao svega tri solo-popijevke,²¹ jedan muški zbor (*Prelja*) i priredio glazbu za igrokaz *Nenadani sastanak*.²² Kad se od tog broja isključi prva skladba zbog neizražajnosti (*Ona i moja unutarjost*) i posljednja isključivo dokumentarnog značenja, za našu današnju glazbenu praksu ostaju samo tri djela. Brojčano više nego skromno, ali po umjetničkoj vrijednosti više nego izvanredno. Po tim će djelima Kukuljević trajati i u hrvatskoj glazbi — ali ne samo i u njoj — kao suautor sretnog stapanja riječi i tona u cjeline što posjeduju izrazite umjetničke kvalitete. Jer solo-popijevka *Na vjetar* — uz ostalo — po jedinstvenoj glasovirskoj pratnji te ona s naslovom *Tuga djevojke*, neobično lirski i (po glazbenom izrazu) naša, kao i zbor *Prelja* zbog svoje jedinstvenosti u našoj literaturi to zaista i jesu.²³ Što se, pak, tiče suradnje Lisinskoga za *Nenadani satanak*, uz koju je upotrijebljen pridjev »dokumentaran«, ona se sastojala u tome da je Lisinski za prva tri glazbena broja koristio po jednu bosansku, slovensku i — prema Kuhaču — »srpsku, graničarsku« narodnu melodiju koje je priredio za solo-glas uz mali okrestar, a da je u četvrtom broju donio napjev budnice *Il ovako, ili onako* uz pratnju nešto većeg orkestralnog sastava. Po tom poslu — ponavljamo, dokumentarne važnosti — Lisinski je gotovo prvi među hrvatskim skladateljima ukazao na jedno neobično važno područje njihovog djelovanja, ono melografske²⁴ i obrađivačke naravi, davši ujedno i još danas dobrim dijelom principe što se tiče harmonijske dopune narodnog melosa naših naroda.

* * *

Sabiratelj rezultata Kukuljevićevih priloga glazbenoj umjetnosti svjestan je da oni nisu ni tako brojni ni toliko značajni kao, na primjer, oni s nekih drugih područja njegova djelovanja. Ali je

svjestan da bi bez SLOVNIKA s jedne, a bez teksta za skladbe *Prelja*, *Na vjetar* i *Tuga djevojke* s druge strane, hrvatska i južnoslavenska glazba bile lišene svog novijeg stvaralačkog i historiografskog temelja. A to je u opusu kakav je i koliko je raznorodan Kukuljevićev više nego dovoljno da opravda i pristup samoj temi i napore koje je za njezinu obradu valjalo uložiti. Jer je svestran i neobično zaslužni njezin protagonist to zavrijedio. Njima je u mozaik svoje radinosti, svoje ljubavi prema narodu i znanosti, svoje sposobnosti da prođe u probleme i metode (da variram Barca) unio onaj kamičak koji je cjelini podao skladnost i homogenost, od koje hrvatska kultura — da završim s Barcem — »živi već blizu jedno stoljeće«.²⁵

BILJESKE UZ TEKST

¹ Citirano prema Kuhač Fr. Ks., *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*, Zagreb 1904, II. izd., 193—195.

² Kukuljević—Sakcinski I., *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb 1858, nedovršeno.

³ Na primjer iz onih Fortisa, Gerbera i Lichtenthala.

⁴ Npr. Cicogna E. A., *Delle Iscrizioni Veneziane*, Venezia 1824.

⁵ Tj. bez dokumentacijske građe stvaralačke naravi.

⁶ Npr. Kukuljević navodi među njima i Offeja.

⁷ To je Andrija Anticho de Montona, danas poznatiji pod nadimkom Motovunjanin.

⁸ Npr. oni o Gallusu, Jarnoviću, Jeliću, Lisinskomu i dr.

⁹ Kao npr. o Dolaru i Pošu.

¹⁰ Oni o Babiću, Brunjoliću i već spomenutom Bogotiću.

¹¹ Npr. Bajamontić, Brunjolić.

¹² Pismo je datirano 26. studenoga iste godine.

¹³ Citirano prema studiji Smečkalas T., *Zivot i djelo I. Kukuljevića-Sakcinskoga*, Rad JAZU CX, Zagreb 1892, 172.

¹⁴ Uspor. nav. dj., 182—183.

¹⁵ Uspor. Barac A., *Hrvatska književnost I*, Književnost ilirizma Zagreb 1964, II. izd. 284.

¹⁶ Od te glazbe danas se (u arhivu Hrv. nar. kazališta) sačuvao samo mali dio.

¹⁷ Uspor. »Danica ilirska«, br. 24 od 13. VI 1840. članak *Prolog k teatralnom predstavljanju ilirskom*.

¹⁸ To su: *Lovačka pjesma*, *Mač*, *Moja budućnost*, *Njoj*, *Pitanje*, *Sila nevjernosti*, *Udaljenoj ljubii*, *Uzdaj*. — Uspor. Kuhač Fr. Ks., *Ilirski glazbenici*, Zagreb 1893, 51—66.

¹⁹ Karas *Lucinski vir*, za tenor (i to kao skicu), a Padovec *Hajd na gore* za 3—gl. omladinski zbor. Uspor. nav. Kuhačovo dj., 165, 116.

²⁰ Solo-popijevku *Oblakom* i *Poputnicu* za mješ. zbor i orkestar za dramu *Marula*. — Za prvi podatak uspor. Pettan H., *Popis skladbi I. Zajca*, Zagreb 1956, JAZU, 337, a za drugi potpisani zahvaljuje dru N. Batusiću.

²¹ *Ona i moja unutarjost*, *Na vjetar*, *Tuga djevojke*.

²² Kuhač ga imenuje *Nenadani sastanak Jugoslavena* (uspore. nav. dj. o Lisinskomu, 188).

²³ Zanimljivo je još napomenuti da postoji jedna narodna pjesma iz Hrvatskog zagorja kojoj se neki stihovi podudaraju sa stihovima Kukuljevićeve *Prelje*. Ako su ovi starijeg datuma, onda su izvršili utjecaj na narodnu pjesmu. (Za ovu tvrdnju uspor. Zganeč V., *Narodne popijevke Hrv. Zagorja*, Zagreb 1950, I, br. 68 c, 47.) Ujedno nije na odmet upozoriti kako na taj Kukuljevićev tekst postoji i jedan narodni napjev mediteranskog porijekla.

²⁴ Lisinski je, naime, sam zapisao ta tri narodna napjeva.

²⁵ Uspor. nav. dj., 287.